

Hrvatska čitateljska društva središnje Istre na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Hrvatska čitaonica u Sv. Petru u Šumi

Tina Horvat¹

Srednja škola Mate Balote Poreč

tina.horvat11@skole.hr

Ivana Hebrang Grgić

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ihgrgic@ffzg.hr

Libellarium 12, 1-2 (2021): 81-104

UDK: 028:061.2(497.57)''18/19''

Izvorni znanstveni rad / Original Scientific Paper

Primljeno / Received: 25. 09. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 22. 10. 2021.

doi:10.15291/libellarium.3449

Sažetak

Cilj. Cilj je rada prikazati povijesni razvoj čitaoničkog pokreta u Istri na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće s naglaskom na čitateljska društva središnje Istre na primjeru Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi.

Pristup/metodologija. Istraživanje čitaoničkog pokreta provedeno je na temelju analize sadržaja arhivskog gradiva i publikacija. Korišteni su izvorni zapisnici i drugi dokumenti Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi, koji se nalaze u Župnome uredu, gradivo Državnog arhiva u Pazinu i tekstovi objavljeni u novinama *Naša sloga* i *Pučki prijatelj*.

Rezultati. Prvi dio rada daje pregled povijesti čitaoničkog pokreta u Istri u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Drugi se dio rada odnosi na osnivanje čitateljskih društava središnje Istre, s posebnim osvrtom na Hrvatsku čitaonicu u Sv. Petru u Šumi. Iako za većinu čitaonica preporodnoga razdoblja ne postoji sačuvana izvorna primarna građa, djelovanje Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi moguće je rekonstruirati na temelju sačuvanih izvora. Ovaj rad donosi prikaz osnivanja Čitaonice, opisuje uvjete i vrste članstva te donosi popise

1 Ovaj rad nastao je na temelju diplomskog rada T. Horvat *Čitanje i čitaonički pokret u Istri u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća: čitateljska društva središnje Istre* obranjenog u lipnju 2021. godine na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Diplomski rad bavi se svim čitaonicama središnje Istre dok je za potrebe ovoga rada izdvojena i detaljnije prikazana Hrvatska čitaonica u Sv. Petru u Šumi.

nabavljenih publikacija. Daje se povijesni i politički kontekst djelovanja Čitaonice.

Originalnost/vrijednost. Radom se doprinosi utvrđivanju temeljnih obilježja razvoja čitaoničkog pokreta središnje Istre u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća. Donose se nove spoznaje o radu Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi te ispravljaju neke činjenične pogreške koje su se ponavljale u sekundarnim izvorima.

KLJUČNE RIJEČI: čitaonica, čitaonički pokret, čitateljska društva, središnja Istra, Sv. Petar u Šumi

1. Uvod

Narodni preporod u Istri započinje valom otvaranja čitaonica. U njima su se čitale knjige i novine, ali su se organizirala i predavanja, izleti, koncerti, priredbe s bogatim programima (recitacijama, glazbom i dramama, tzv. šaloigrama) i obilježavale su se važne obljetnice. Stoga se uz čitaonice, osim što su preteče narodnih knjižnica (Stipčević 2006), veže i početak kazališne i scenske umjetnosti na hrvatskome jeziku na području Istre (Crljenko 1999, 117). Čitaonice su istovremeno bile izvorište pismenosti, obrazovanja i širenja kulture na hrvatskome jeziku, ali i mjesto svakodnevnih susreta, razgovora i razmjena mišljenja. U svojoj su borbi osnivači čitaonica bili svjesni potrebe da moraju isticati i biti ponosni na svoje korijene, hrvatsku kulturu i jezik da bi mogli poštovati i uvažavati druge te su se u večernjim druženjima uvijek vraćali na hrvatske autore poput Augusta Šenoe, Petra Preradovića i dr. Čitanjem novina, časopisa i knjiga Hrvati su se u Istri počeli nacionalno buditi te su, s vremenom, razvili svijest o sebi, nacionalnoj pripadnosti, upoznali se s vlastitim pravima i korijenima te shvatili da i oni mogu biti dio preporoda, dio društva i aktivni sudionici političke scene toga vremena. Sve to ne bi mogli ostvariti da im hrvatske čitaonice, kao žarišta narodnog okupljanja i preporodne misli, nisu dale sredstvo za borbu protiv neimaštine i neznanja: dotad zabranjivanu i potiskivanu hrvatsku riječ.

Upravo se na prostorima Istre i Kvarnera otvorio poveći broj čitaonica, više od stotinu, te se tako ostvario najveći odjek čitaoničkog pokreta od svih hrvatskih zemalja. U ovom ćemo se radu osvrnuti na kulturu čitanja u središnjoj Istri u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća s naglaskom na čitateljska društva središnje Istre, tj. čitateljska društva s djelovanjem u Lindaru (1883.), Gračišću (1887.), Sv. Petru u Šumi (1889.), Pazinu (1897.), Tinjanu (1900.), Kringi (1911.) i Cerovlju (1913.), s posebnim osvrtom na Hrvatsku čitaonicu u Sv. Petru u Šumi.

Za istraživanje kulture čitanja i djelovanja čitateljskih društava Pazina i okolice te za vrednovanje njihova kulturnog značaja za prostor Istre korišteni su izvorni zapisi Čitaonice koja se nalazi u Župnome uredu Sv. Petra u Šumi, arhivsko gradivo Državnog arhiva u Pazinu (Fond Carsko-kraljevskog Kotarskoga poglavarstva u Pazinu; 1868. – 1918.), članci i dopisi objavljeni u novinama *Naša sloga* i *Pučki prijatelj* te dosadašnja relevantna istraživanja o čitateljskim društvima u Istri. Proučavanjem čitaonica te omladinskih društava, njihovih zapisnika o održanim zabavama i izvještajima o djelovanju može se, nažalost samo djelomično, rekonstruirati djelić prošlosti „čitaoničara“, strukturu njihovih udruženja, prikazati što se čitalo na prostoru Istre prije više od stotinu godina i kako se razvijala spoznaja o potrebi čitanja, ali i obrazovanja.

2. Širenje hrvatske pisane riječi u Istri u drugoj polovici 19. stoljeća i prvoj polovici 20. stoljeća

Sredina 19. stoljeća vrijeme je početne faze integracije hrvatske nacije u Istri, no čitaonički pokret, koji traje od sredine šezdesetih godina 19. stoljeća pa sve do Prvoga svjetskog rata, nije istovremeno obuhvatio cijeli njezin prostor. Nacionalna se svijest najprije počela buditi na rubovima pokrajine, u Kastvu i otocima, u mjestima koja su bila izvan talijanskoga utjecaja, a tek se kasnije proširila na unutrašnjost Istre i istarske gradove na zapadnoj obali (Dabo 2017, 65). Vrijeme je to kada se učena riječ i knjiga prenosila preko pojedinaca, većinom svećenika i to na veći dio tadašnje hrvatske etničke zajednice u Istri koju su uglavnom, kao najmnogobrojniji društveni sloj, činili seljaci. Svećenici su bili ti koji su se zalagali za tiskanje knjiga za hrvatski puk, pisanje knjiga na hrvatskom jeziku i otvaranje pučkih hrvatskih škola u Istri. U središnjoj fazi nacionalne integracije, točnije 1870. godine, pojavljuju se i najstarije novine na hrvatskom jeziku u Istri – *Naša sloga*. Iščitavajući ih saznajemo da su istarski seljaci četrdesetak godina nakon početka preporoda još uvijek velikim dijelom neobrazovani (Šetić 1993, 7-18).

Vijestima o razvoju školstva, pismenosti i širenju pisane riječi posvećuje se veliko zanimanje na stranicama *Naše sloge*, a to potvrđuje osvrt u prvome broju u lipnju 1870. godine:

I po Istri, na Kvarnerskih Otocih i po ostalom Primorju ima već, hvala Bogu, toliko škola, da skoro sav mlađji naraštaj umi čitati. Ali, ako je to i vriedno svake i najveće hvale, ipak se neda tajiti, da ta dragociena vještina, u tih naših stranah, žalibože, još malo komu koristi. Ier kod svih kolikih knjiga, što se svaki dan štampaju i po svietu štiju, u naš jih narod jako malo prodire, pa se u nas još i danas misli i djela na onaj isti način, kao što se je to prije sto godina mislilo i radilo (Naša sloga 1870a, 1).

U dopisu iz središnje Istre, objavljenom u 2. broju *Sloge* 16. lipnja 1870., uspoređuju se čitateljske navike Istrana s navikama naprednijih Europljana – Čeha i Nijemaca. Ako seljaci u Češkoj i Njemačkoj čitaju i uče u vrijeme kratkih predaha, kada volovi počivaju od rada, a oni sjede s knjigom ili novinama na plugu, to može i istarski seljak. Iako je zapušten i zanemaren narod, koji po svojim selima ima ili malo škola ili su one u talijanskim rukama, nedvojbeno će naći vremena za čitanje, i to ne samo *Naše sloge*, već i drugih knjiga. Kada se bude jedanput zaljubio u čitanje vidjet će „da mu je korisnija muka s čitanjem, nego li bez čitanja ili štenja“ (Naša sloga 1870b, 8).

Krajem 1870. godine *Naša sloga* u članku *Poziv na predplatu* donosi svoje dojmove na kraju prve godine izlaženja lista te ističe da su rezultati bolji od onoga čemu su se nadali u početku:

Kad se je tiskao prvi broj ovoga pučkog lista, mi smo se nadali i ovomu i onomu, ali nismo nikad tomu, da će mu se predbrojnici već za koj mjesec na tisuća brojiti. Iz toga se vidi, da nam je narod bio baš željan čitanja pak da smo se u dobar čas latili svoga posla (Naša sloga 1870c, 50).

Godine 1890. u Istri je djelovalo 89 hrvatskih i slovenskih osnovnih škola, 19 mješovitih (u kojima se učilo na dva jezika) te 60 talijanskih (Šepić 1981, 262). Iako se na prvi pogled činilo da će se pitanje neobrazovanosti i neznanja moći riješiti tako da se seljaku daju knjige na

hrvatskome jeziku, problem je bio daleko kompliciraniji. Do napretka se moglo doći samo prosvjećivanjem istarskih Hrvata u političkom pogledu kako bi izborima na odabrane položaje u općinama bili postavljeni ljudi koji će zastupati njihove interese, otvarati hrvatske škole i, naposljetku, hrvatske čitaonice, a ne njemačke i talijanske. Dokle god je općinama, školama i čitaonicama upravljalo talijansko građanstvo, hrvatski seljaci u Istri nisu mogli dobiti obrazovanje i mogućnost da u budućnosti neki od njih postanu svećenici, liječnici, suci ili odvjetnici – te službe tada su većinom bile u rukama vladajućih (Gross 1970, 48).

Kako bi se proces nacionalnog osvješćivanja ubrzao, osniva se sve više čitaonica, a uz čitaonice, po češkome se uzoru, na istarskome prostoru javljaju i posebne narodne skupštine na otvorenom, tzv. tabori, mjesto na kojem će se narod upoznati sa svojim pravima i dužnostima koje ima prema državi (Naša sloga 1870b, 9).

Uz sve uložene napore položaj se hrvatskoga jezika i školstva do 1915. godine poboljšava. Godine 1913. bilo je 145 hrvatskih (i 35 slovenskih) škola, a ta brojka do 1918. godine raste na čak 194 hrvatske škole i 45 slovenskih (Milanović 1967, 345).

Kao što vidimo iz navedenih podataka, do 1918. godine otvoreno je gotovo 200 hrvatskih škola, što je hvalevrijedan broj, no obrazovanje se ne temelji samo na formalnom obrazovanju koje se stječe u školskim klupama. Obrazovan će čovjek biti onaj koji shvaća važnost čitanja, a kulturni narod onaj koji shvaća važnost otvaranja i razvitka javnih knjižnica, o čemu govori i Antun Gustav Matoš:

Mi ništa ne znamo, jer ne čitamo. Ne čitamo, jer nemamo knjiga. Nemamo knjiga, jer nemamo biblioteka. Bilo bi suvišno isticati potrebu javnih biblioteka. Po njima se može suditi o stepenu znanja, obrazovanja, pa i karaktera narodnog. Biblioteke dopunjavaju državni sistem obrazovanja. Čovjek obrazovan tek školom, bez druge lektire, nije obrazovan čovjek. Kultura jedne zemlje može se mjeriti brojem njenih biblioteka, knjiga i čitalaca. Sa tog gledišta mi nismo kulturni narod (Matoš 1973, 109).

3. Kratka povijest čitaoničkog pokreta u Istri

Prve se čitaonice, kao kulturna središta za promicanje čitanja i pisane riječi, pojavljuju u 17. stoljeću: najprije u Engleskoj, a zatim u drugim razvijenijim europskim državama – Francuskoj i Njemačkoj (Crljenko 2020, 125). Premda se prve posudbene knjižnice pojavljuju na engleskom području početkom 17. stoljeća, do značajnijeg razvitka doći će u 19. stoljeću. Posudbene knjižnice najčešće se razvijaju iz čitaonica, čitateljskih društava, a nekad iz knjižnica u župama ili školama za radnike. Početkom 19. stoljeća rađa se zamisao o putujućim knjižnicama, s konjskim kolima ili na kolicima (Hebrang Grgić 2018, 132).

U hrvatskim se zemljama čitaonice javljaju nešto kasnije, u 18. stoljeću, a naziv „čitaonice“ koristi se u vrijeme hrvatskog narodnoga preporoda, od četrdesetih godina 19. stoljeća (Crljenko 2020, 125). Jedna od prvih znanstvenih knjižnica Mornarička je knjižnica u Puli, koja u tom gradu djeluje od 1865. godine. Ilirske su čitaonice preteče narodnih knjižnica, iako narodne knjižnice u današnjem smislu riječi, koje financiraju jedinice lokalne samouprave, nastaju tek na početku 20. stoljeća (Hebrang Grgić 2018, 143-45).

Čitaonice postaju mjesta susreta učenih pojedinaca, književnika, intelektualaca i dr., koji dolaze kako bi dobili informacije o najnovijim zbivanjima u svijetu, ali i o svojoj struci. Či-

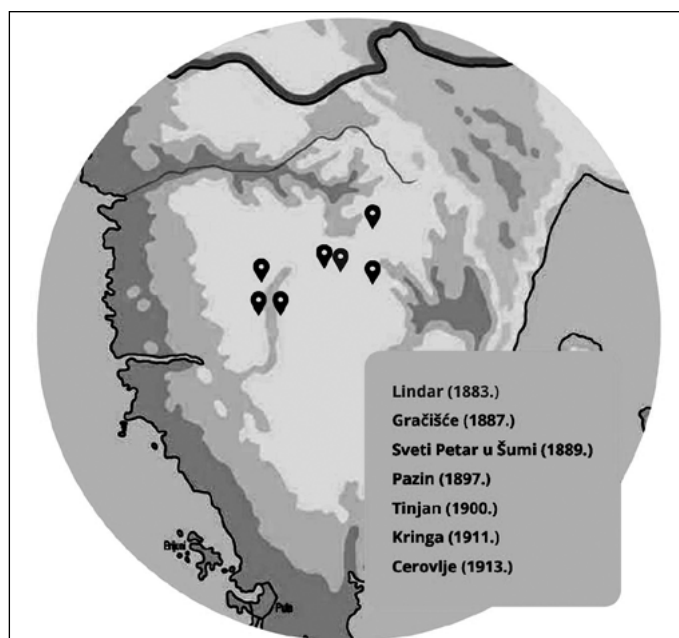
taonice su, osim toga, postale mjesto raznih intelektualnih razgovora, rasprava, mjesto na kojem će njezini članovi kvalitetno provoditi dokolicu (Crljenko 2020, 125), ali i mjesto na kojem će se recitirati i pjevati domoljubne pjesme i razgovarati o budućim kulturnim i političkim poduhvatima. U čitaonicama, kao društvima koja su imala i političko obilježje, okupljaju se narodni preporoditelji, iako čitaonice u svojim statutima ne navode tu djelatnost, već ističu ponajprije čitanje različitih knjiga i časopisa (Stipčević 2006, 642).

U današnjem značenju čitaonica predstavlja uži pojam od nekadašnjeg. Na Hrvatskome jezičnom portalu ona je izdvojena kao „prostorija koja služi da se u njoj čita“ (Hrvatski jezični portal 2020). U 19. stoljeću na području Istre za čitaonice su se rabili različiti nazivi, od talijanskih naziva *gabinetto di lettura*, *società di lettura*, *casino di società* pa do naziva *kasino* i *čitalačko društvo*. U čitateljskom je društvu postojao prostor za čitanje, ali i za pjevanje narodnih pjesama, recitacije, slušanje koncerata, predavanja, predstave te razne zabave, tako da je pojam svakako imao šire značenje no što to ima danas (Dobrić 2003, 23).

Početkom veljače 1871. *Naša sloga* piše o tadašnjem pojmu čitaonice, o njezinu značaju i ulozi:

Što su to čitaonice? Čitaonice su čitajuća narodna društva, gdje svaki član nešto malo plaća u obću društvenu blaganicu iliti kasu, iz koje se nabavljaju za čitanje knjige i naručuju (...) novine... (Naša sloga 1871, 2).

Njihova je osnovna svrha bila okupiti članove koji će čitati novine, časopise i knjige na hrvatskome jeziku, ali i na stranim jezicima. Okupljali bi se u društvenom stanu „da se zabave u čitanju i mužkom razgovoru“ (Naša sloga 1871, 2). Osim obrazovne i kulturne svrhe, čitaonice su imale i političku svrhu. Tih godina još nije bilo hrvatskih čitaonica u središnjoj Istri, no urednici *Naše sloge* nadali su se da će objaviti još članaka o osnivanju i djelovanju čitaonica, kako bi mogli „naše rodoljube javno i pred celom svijetom hvaliti“ (Naša sloga 1871, 2).

Slika 1. Osnivanje čitaonica središnje Istre

Za izgradnju nacionalne svijesti istarskih Hrvata, osim preporodnih novina veliki značaj imaju upravo čitaonice koje su zaživjele šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća. Prva među njima bila je 1866. godine kastavska čitaonica, prva u Istri koja je otvorila vrata tada malom krugu intelektualaca. Nakon Kastva s osnivanjem čitaonica kreću i drugi gradovi, no do većeg poleta u čitaoničkom pokretu dolazi tek krajem toga stoljeća, kada se one počinju osnivati diljem istarskoga poluotoka (Cukrov 2001, 52).

Do 1918. je godine više od stotinjak čitaonica, knjižnica, ali i narodnih domova otvorilo svoja vrata te je time Istra postala područje hrvatskih zemalja s najvećim brojem čitaonica na tako malom prostoru (Crljenko 2020, 127).

Kao što prikazuje Slika 1, na području središnje Istre djeluju čitaonice u Lindaru (1883.), Gračišću (1887.), Sv. Petru u Šumi (1889.), Pazinu (1897.), Tinjanu (1900.), Kringi (1911.) i Cerovlju (1913.).

Lindarska je čitaonica (osnovana 1883. godine) bila prva hrvatska čitaonica središnje Istre, a Lindar prvi koji je ustao u obranu hrvatskoga jezika i hrvatskoga naroda odlučivši otvoriti svoju čitaonicu. Pazin će se, za usporedbu, na taj korak odlučiti tek 14 godina kasnije. Četiri godine nakon Čitaonice u Lindaru otvara se Hrvatska čitaonica 6 kilometara jugoistočno, u malenom istarskom naselju Gračišću. Hrvatsku su čitaonicu u Gračišću 1887. godine pokrenula i vodila dvojica značajnih svećenika: osnivanje je pokrenuo Josip Grašić, a predsjednik je bio Ivan Gabrijelić, rođeni Lindarac i župnik u Gračišću. Čitaonica je djelovala sve do 1918. godine kada dvoranu preuzima talijanska vojska te u njoj priređuje svoje zabave (Crljenko 2020, 82). Hrvatska čitaonica u Sv. Petru u Šumi (osnovana 1889. godine) bila je treća po redu otvorena čitaonica središnje Istre, nakon Lindara i Gračišća te peta u Istri, nakon čitaonica u Kastvu (osnovane 1866. godine) i Puli (osnovane 1869. godine).

Hrvatska čitaonica u Pazinu, osnovana 1897. godine, nije bila najstarija čitaonica u Istri, ali je s godinama postala jedna od najrazvijenijih na području središnje Istre. Prije Hrvatske čitaonice u Pazinu djelovala su druga kulturna čitateljska društva – talijanska i austrijska. U dvadeset je godina svoga djelovanja Čitaonica ostvarila svakojak i bogat program: osnovali su pučku knjižnicu, izgradili Narodni dom, organizirali brojna predavanja, priredbe, obilježili značajne obljetnice, ugošćavali kazališne družine, pokrenuli limenu glazbu, pjevački zbor i amatersko kazalište koje je djelovalo diljem Istre. Početkom 1909. godine Pazin dobiva i svoju pučku knjižnicu.

Krajem 1900. dozvolu za rad dobiva još jedna hrvatska čitaonica, ona u Tinjanu, iako ona neslužbeno djeluje već od 1898. godine. Trebalo je čak 10 godina da se otvori Hrvatska čitaonica u susjednome naselju Kringi 1911. godine. U Kringi je neko vrijeme djelovao i poznati istarski svećenik i župnik Božo Milanović te on ponovno pokreće čitaonicu i nakon zabrane vlasti, 1919. godine. Čitaonica u Cerovlju (osnovana 1913. godine) zbog kasnoga je otvaranja djelovala svega pet godina, do 1918. godine. Dolaskom talijanske vlasti² prestaje rad Čitaonice, a knjižnični se fond, u nadi da će se tako sačuvati barem jedan dio, dijeli među članovima i sakriva (Crljenko 1996, 37-44).

2 Rapalskim su ugovorom, dogovorom između Kraljevine SHS i Italije, 1920. godine Istra (osim dijela općine Kastav), Cres, Lošinj, Zadar, Palagruža i Lastovo pripojeni Italiji (Rapalski ugovor 2021).

4. Čitaonica u Sv. Petru u Šumi

Kao što je već spomenuto, Hrvatska je čitaonica u Sv. Petru u Šumi osnovana 1889. godine i bila je treća po redu otvorena „čitalnica“ središnje Istre (nakon Lindara i Gračišća te peta na istarskome području, nakon Kastva i Pule).

4. 1. Osnivanje društva

Svoja je vrata Hrvatska čitaonica otvorila 19. svibnja 1889., nakon što je 9. travnja od Carsko-kraljevskog namjesništva u Trstu stiglo odobrenje Statuta. Time su odobrena pravila Društva (Jelinčić 1989). Svrha je Čitaonice bila pouka i zabava, a to se ostvarivalo čitanjem knjiga i novina, razgovorima, organizacijom javnih predavanja te zabavnih večeri.³ U tu je svrhu kupljen muzički instrument marke „Ariston“,⁴ notni materijal te igraće karte.⁵ Uz navedeno, župnik je dao izgraditi i „igralište za krugljanje“, tj. bočalište, koje je bilo na raspolaganju članovima Čitaonice, ali i njihovoj rodbini (Jelinčić 1989).

Najava o svečanom otvorenju Čitaonice nalazi se u zapisniku sjednice održane 22. travnja,⁶ a objavljena je i u 20. broju *Naše sloge* 16. svibnja 1889., tri dana prije svečanoga otvorenja. U obavijesti je stajalo da će na programu biti – pjevanje, govor, deklamacije, tombola, a navedeni su i naslovi izvedbi: *Četa*, *Na razkršću*, *Braća*, *Djed i unuk* itd. Nakon toga slijedi večera uz domoljubnu pjesmu. Početak zabave najavljen je u 15.30. Napominje se da udaljeniji gosti svoj dolazak unaprijed moraju prijaviti (Naša sloga 1889a, 3). Kako bi svečano otvorenje bilo što posjećenije, poslani su pozivi diljem Istre, a na dan otvaranja, za koji tajnik Lazarić navodi u zapisniku da je bio lijep i topao, došli su ljudi iz raznih strana Istre: vlakom iz Pule i Poreča, Žminja, Kanfanara, Pazina, Staroga Pazina, Lindara, Gračišća, Gologorice, Boljuna, Tinjana, Kringe itd. Oni koji nisu mogli prisustvovati poslali su čestitke brzojavom ili pismom. Među njima se posebno ističe brzojav biskupa Josipa Jurja Strossmayera, koji je javno pročitao (Jelinčić 1989).

4. 2. Članovi društva

Dana 22. travnja odabran je Odbor društva: supetarski župnik Franjo Lazar za predsjednika, Matej Lazarić za tajnika te Mijo Buršić za blagajnika. Njih je birala Glavna skupština na godinu dana. Uz spomenuti odbor, Glavna skupština imenovala je i Odbor za priređivanje zabava.⁷ Uz njih se navodi ukupno 34 člana iz Sv. Petra u Šumi, Pazina, Lindara i sela Zabre-

3 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3138-89 (24. 3. 1889.), Statut „Hrvatska Čitaonica“ u Sv. Petru u Šumi, kutija 52.

4 U Knjizi članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi koja se čuva u župnom uredu u Sv. Petru u Šumi spominju se sljedeći troškovi: na početku 1895. godine „za ‘Ariston’ gospodinu župniku veleč. g. Slokoviću“ 25 for. i 75 nč. i „istom za škrinju ‘Aristona’“ 2 for. i 15 nč.; dana 1. srpnja 1895. „za jedan glas od Aristona sa oмотkom i poštom“ 82 nč., 7. studenoga 1895. „za jedan glas od Aristona sa poštom“ 60 nč.

5 U Knjizi članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi 2. kolovoza 1900. navodi se izdatak od 92 nč. za „igračke karte“.

6 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3516-89 (25. 4. 1889.), kutija 52.

7 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918),

žani.⁸ Dana 25. travnja 1889. predsjednik Franjo Lazar šalje Slavnome c. k. Poglavarstvu – Kapetanatu u Pazinu zapisnik sjednice održane 22. travnja, u kojem navodi članove Odbora, tj. uprave, ali i popis prvih članova Društva:

Franjo Lazar iz Sv. Petra u Šumi, predsjednik
 Matej Lazarić iz Sv. Petra u Šumi, tajnik
 Mijo Buršić iz Sv. Petra u Šumi, blagajnik
 Bartul Turčinović iz Sv. Petra u Šumi
 Antun Turčinović iz Sv. Petra u Šumi
 Marko Turčinović pokojnoga Martina iz Sv. Petra u Šumi
 Josip Bratulić pokojnoga Mateja iz Sv. Petra u Šumi
 Dragutin Bratulić pokojnoga Mateja iz Sv. Petra u Šumi
 Matej Banovac od Josipa iz Sv. Petra u Šumi
 Ante Banovac Starešina iz Sv. Petra u Šumi
 Ante Banko iz Sv. Petra u Šumi
 Josip Banovac od Mije iz Sv. Petra u Šumi
 Franjo Macuka pokojnoga Mateja iz Sv. Petra u Šumi
 Vinko Jurman Testor iz Sv. Petra u Šumi
 Josip Klemen od Jakoba iz Sv. Petra u Šumi
 Šimun Macuka od Ivana iz Sv. Petra u Šumi
 Matej Kopita iz Sv. Petra u Šumi
 Josip Macuka iz Sv. Petra u Šumi
 Šimun Banovac pokojnoga Franje iz Sv. Petra u Šumi
 Matej Bratulić Matić iz Sv. Petra u Šumi
 Stjepan Serblin iz Sv. Petra u Šumi
 Matej Banovac Valentin iz Sv. Petra u Šumi
 Matej Bratulić pokojnoga Ivana iz Sv. Petra u Šumi
 Franjo Dajčić iz Sv. Petra u Šumi
 Ivan Ujčić iz Munci (Pazin)
 Franjo Ujčić iz Munci (Pazin)
 Matej Ujčić iz Munci (Pazin)
 Antun Ujčić pokojnoga Šimuna iz Munci (Pazin)
 Josip Križmanić iz Munci (Pazin)
 Liberat Sloković iz Slokovići (Pazin)
 Ivan Dobrila pokojnoga Kantoniera iz Dobrili (Pazin)
 Antun Bertoša pokojnoga Mikula iz Pazina
 Ivan Mohorović Zabrežan iz Pazina i
 Pravdoslav Filiplić iz Lindara (Pazin).⁹

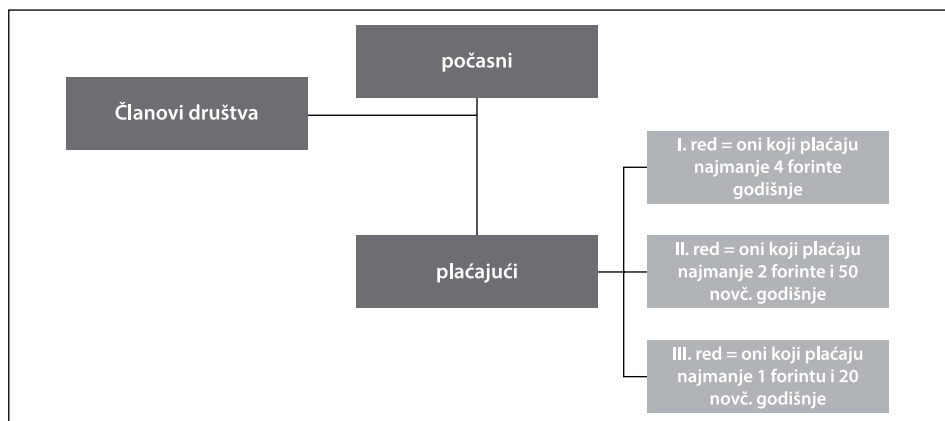
U Statutu Hrvatske čitaonice, sastavljenom u Sv. Petru u Šumi 24. ožujka 1889., navode se

1/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3138-89 (24. 3. 1889.), kutija 52.

8 Godine 1890. popisano je stanovništvo Sv. Petra u Šumi te se navodi 1039 stanovnika, od čega je za 1022 kao uporabni jezik zabilježen hrvatski (98,36 %), za dva slovenski (0,19 %), za 12 talijanski (1,25 %) te za dva stanovnika (0,19 %) njemački (Jakovljević 1978, 22; Special Orts-Repertorien 1894).

9 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), 1/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3516-89 (25. 4. 1889.), kutija 52.

sljedeći elementi: ime, svrha i sredstva Čitaonice, članci o pravima i dužnostima članova, o upravi/odboru i zastupanju, o Glavnoj skupštini, rješavanju rasprava te prestanku društva. U članku 8. navodi se podjela članova na počasne i plaćajuće (Slika 2). Glavna skupština imenovala je počasne članove, one pojedince koju su zaslužni za općinu i narod. Plaćajući su se dijelili na još tri reda, ovisno o uplaćenju godišnjoj članarini. Plaćajući su članovi članarini morali uplaćivati svaki mjesec unaprijed.¹⁰ Slična podjela bila je i u drugim čitaonicama središnje Istre.

Slika 2. Podjela članova Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi

Svi članovi mogli su na javna predavanja i zabave dovesti bližu rodbinu, u slučaju da odbor nije imao ništa protiv te osobe te se, zbog toga, moralo na vrijeme javiti popis svih pozvanih. Druge nečlanove, koji su stanovali u općini, mogla je zvati samo uprava (Odbor).¹¹

Hrvatska čitaonica u Sv. Petru imala je šest počasnih članova, što saznajemo iz sačuvane knjige, tj. male bilježnice,¹² članova supetarske Čitaonice, a to su: đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer, ravnatelj zavoda sv. Jeronima u Rimu dr. Ivan Crnčić, narodni zastupnik i kanonik u Krku dr. Franjo Volarić, prepozit kanonika u Trstu dr. Ivan Šušl, odvjetnik u Puli i narodni zastupnik dr. Matko Laginja i umirovljeni profesor i narodni zastupnik Vjekoslav Spinčić (Slika 3). U Knjizi je posebno istaknut datum pristupanja te se za 1889. navodi samo Strossmayerovo ime (1. svibnja 1889.), iako se u novijoj literaturi potkrala greška te se navodi 1891. godina.¹³ Crnčić, Volarić i Šušl počasni su članovi od 18. svibnja 1891. godine. Zastupnici Laginja i Spinčić navode se na kraju popisa jer se oni priključuju šest godina nakon osnivanja, 26. svibnja 1895. godine, na prijedlog tajnika Lazarića (Jelinčić 1989, 2).

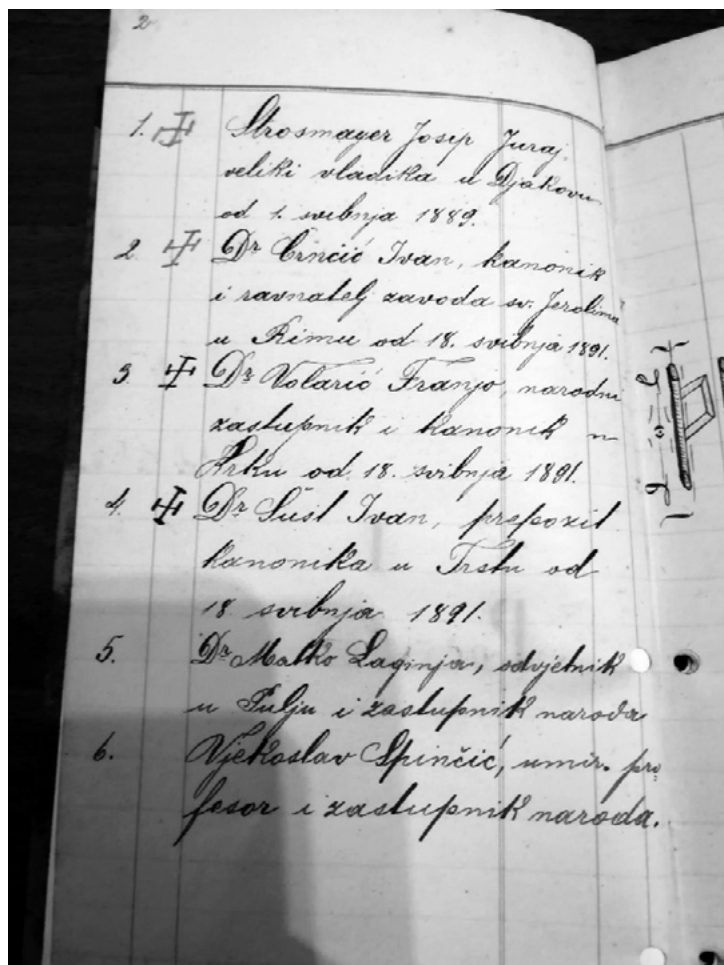
Za počasne je članove izdvojena prva, posebna stranica, a zatim slijedi popis ostalih članova, iako se oni ne navode kronološkim redom. Mora se istaknuti da se u cijeloj knjižnici ne

10 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3138-89 (24. 3. 1889.), kutija 52.

11 Isto.

12 Knjiga članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice čuva se, kao što je već spomenuto, u župnom uredu u Sv. Petru u Šumi. Neposredan uvid u knjižicu obavljen je dana 19. studenoga 2020. u prostorijama samostana crkve sv. Petra i Pavla u Sv. Petru u Šumi.

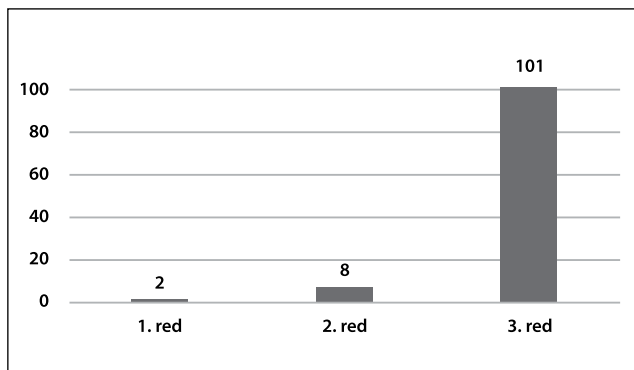
13 Godinu 1891. pogrešno navode Jakov Jelinčić u članku „100. godišnjica osnivanja ‘Hrvatske čitaonice’ u Sv. Petru u Šumi” (1989.), Ivan Milotić u članku „Potpore biskupa Josipa Jurja Strossmayera čitaonicama i narodnjačkom pokretu u Istri” (2013.) i Branimir Crljenko u knjizi *Hrvatske čitaonice preporodne Istre* (2020.).

Slika 3. Počasni članovi Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi

spominju dva jako bitna člana Čitaonice: prvi predsjednik i supetarski župnik Franjo Lazar i blagajnik Mijo Buršić. U Knjizi članova prvo se navodi ime i prezime, zanimanje člana, napomena o pripadnosti prvom, drugom ili trećem redu, datum pristupanja Čitaonici, a zatim slijede datumi uplata članarina s predanim iznosom te, na samom kraju, prestanak članstva te razlog (preseljenje uz zabilješku grada ili kršenje pravila Društva). Ova bilježnica daje detaljan pregled članova, a uz to pruža uvid u zanimanja nekih članova (zanimanje se navodi samo za prve članove). U početnim se godinama u društvo učlanjuju: svećenici (župnici), učitelji, nadučitelji, učiteljice, zemljoradnici („kmeti“), trgovci, željezničarski stražari, zidari, krojač, postolar, poštari i predstavnici postaje. Do kraja je svoga djelovanja Čitaonica skupila malo više od sto članova, ali svakako se mora spomenuti da se među njima nalaze samo dvije žene: učiteljice Ljubica Žic i Ana Češčut. Knjiga, uz popis članova, navodi i izdatke, darove i adresare članova po abecednom redu.

Za svakog se plaćajućeg člana obavezno navodi red kojem pripada (Slika 4). Prevladavaju članovi 3. reda (101), slijede članovi 2. reda (8), a najmanje je onih 1. reda (2), od kojih je jedan od njih župnik Liberat Sloković, a drugi Ernest Schwarz, koji članom postaje 1895., ali

Slika 4. Plaćajući članovi Hrvatske čitaonice u Svetom Petru u Šumi

se kasnije seli u Červinjan (Cervignano del Friuli) u Italiju. Knjiga članova Hrvatske čitaonice sadrži popis od 117 članova, ali neki se članovi ponovno upisuju pod sljedećim brojem prelaškom na novu stranicu pa je konačan broj članova 111, s tim da se u knjižici ne navode Franjo Lazar i Mijo Buršić (uključujući njih, ukupan broj zapisanih članova je 113).

Tjedan dana nakon zabave u *Našoj slozi* objavljen je osvrt na svečano otvorenje:

(...) može se bez pretjerivanja utvrditi, da se je prošle nedelje ovdje sakupilo toliko naroda, koliko ga je bilo pred nekoliko godina kod tabora u Lindaru (Naša sloga 1889b, 3.)

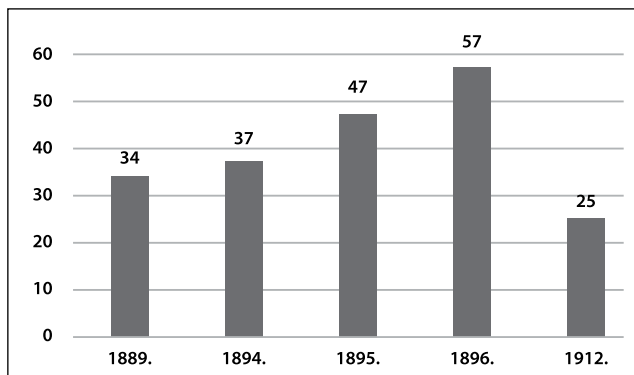
Otvorenju je prisustvovao predsjednik Hrvatske čitaonice iz Pule, koji je došao s još 15 pjevača vlakom u 16 sati (Naša sloga 1889c).

Djelovanje društva u Sv. Petru u Šumi (kao i djelovanje Hrvatske čitaonice u Gračišću) htjeli su osujetiti pazinski šarenjaci.¹⁴ Oni su na dan otvorenja došli s glazbom te se smjestili u pavlinskome samostanu, u kojem je bila krčma. Nazdravljali su uz talijanski usklik „ovviva“ nudeći supetarskim kmetovima vino, koje su ovi odlučno odbijali. Šarenjaci su nastavili napadati dok su gosti čekali vlak za Pazin u 20 sati stalno prekidajući njihov usklik „živio“ s talijanskim „ovviva“, dok Supetarcima nije dozlogrdilo te su im povikali „vrag ti ga zariva“, na što su se šarenjaci pokupili. Za održavanje reda na svečanome otvorenju zaslužna su četiri žandara, ali i rodoljubi koji su pokušavali smiriti seljake kako bi se suzdržali od bilo kakvog nepotrebnog nasilja:

Naš seljak pokazao je i ovom zgodom, da se znade ljepše vladati i ponašati negoli njegovi susjedi (...) prem su ovi tobož svu svietsku kulturu posrkali (Naša sloga 1889b, 3).

O neuspješnom pokušaju talijanske gospode da pokvare svečano otvorenje piše i sam tajnik Čitaonice, Matej Lazarić, navodeći u zapisniku da su gospoda „htjela (...) izazvati nemir u narodu, ali im žlica kratak rep imala“ (Jelinčić 1993, 70).

Ova mala seoska čitaonica započela je s 34 člana (1889.), a nakon pet godina djelovanja (1894.) imala je 37 redovnih članova, nakon šest godina (1895.) bilo je 47, a iduće godine (1896.) čak 57 članova. Godine 1912. broj članova opada i te je godine zabilježeno 25 članova, zbog neplaćanja ili neurednog plaćanja članarine (Jelinčić 1989, 9). Do samoga kraja

Slika 5. Članovi Hrvatske čitaonice Sv. Petra u Šumi od osnivanja do 1912.

djelovanja Čitaonica je imala ukupno stotinjak članova, a među njima i dvije žene (Slika 5). Uvidom u Statut (Statut) „Hrvatske čitaonice“ u Sv. Petru u Šumi u članku 6. navodi se da „članom može postati svatko, koji se u društvenom životu vlada pristojno prema svojem zanimanju“. Pritom se ne navodi da to moraju biti muškarci, ali se pregledom članstva vidi da su žene manje sudjelovale u javnom životu zajednice te su se u čitaonicama pretežno okupljali muškarci. Dvije istaknute žene, Ljubica Žic i Ana Češčut, bile su učiteljice, a one su, po prirodi svoga posla, uključene u osmišljavanje kulturnog djelovanja lokalne čitaonice, a čak i susjedne Hrvatske čitaonice u Tinjanu, što saznajemo iz *Naše sloge* (Naša sloga 1903, 3).

4. 3. Hrvatsko katoličko omladinsko društvo „Seljačka zora“

Posljednji sačuvani zapisnik Čitaonice (9. veljače 1913.) govori o osnivanju novoga društva koje će svojim članovima omogućiti slobodan ulazak u Čitaonicu te čitanje ponuđenih časopisa, novina i knjiga (Naša sloga 1903, 3). Novoosnovano omladinsko društvo nosilo je naziv Hrvatsko katoličko omladinsko društvo „Seljačka zora“, iako se u literaturi ponekad navodi netočan naziv „Seljačka sloga“ (Pučki prijatelj 1913a, 3). Ivan Milić u članku *Potpore biskupa Josipa Jurja Strossmayera čitaonicama i narodnjačkom pokretu u Istri* navodi pogrešan navod supetarskog omladinskog društva (spominje naziv „Seljačka sloga“). Uvidom u novine toga vremena (*Našu slogu* i *Pučkog prijatelja*) utvrđeno je da se omladinsko društvo koje je djelovalo u Sv. Petru u Šumi zove „Seljačka zora“, a do zabune je vjerojatno došlo jer u središnjoj Istri djeluje omladinsko društvo sličnoga naziva – „Seljačka sloga“ iz Trviža (Pučki prijatelj 1911).

Da omladinsko društvo nije bilo samo udruga koja se povremeno koristila prostorima Čitaonice saznajemo iz izvješća tajnika u kojem se spominje da „Seljačka zora“ ravnopravno surađuje s Hrvatskom čitaonicom, da se koriste istim prostorijama, njihovi članovi zajedno čitaju knjige i novine i organiziraju zajednička predavanja, izlete i zabave. U zapisniku od 19. veljače 1913. navodi se zapis da članovi supetarskoga omladinskog društva mogu u svako doba doći u društvene prostorije Čitaonice i zajedno s čitaoničarima čitati novine (Crljenko 2020, 139).

Članovi „Seljačke zore“ redovito su čitali list *Pučki prijatelj*, o čemu izvještava sam list u siječnju 1913. godine. List su proširili i među svojim sumještanima, a to posebno ljuti *talijanaše*. Talijanima poručuju:

Mi znamo, da bi Talijani voljeli, da se naši mladići klatare po krčmama i plesovima, jer bi time punili njihove nikad site džepove. Žao im je, da naša mladež čita dobre knjige i novine, jer ako budu naši mladići nešto znali, ne će se dati varati od nikoga. A sve to ne ide u račun Talijanašima, pak ako se jade – neka se jade, a naše društvo će u poštenju napred i ne će se obazirati na njihove lajotine! (Pučki prijatelj 1913b)

Dana 20. srpnja 1913. omladinsko društvo „Seljačka zora“ govori o napretku svojih članova u „prikazivanju, deklamovanju i pjevanju“. Bila je to prva zabava toga društva pa je predsjednik Srećko Job naglasio da će članovi izvesti točke, ali da moli prisutne goste (iz Pazina, Tinjana, Kringe, Žminja i domaće stanovništvo, tj. Supetarce) da budu obzirni prema izvođačima jer su seljaci koji po danu rade na polju, a društvenim se stvarima bave samo u slobodno vrijeme. Ipak, sve su točke krasno izvedene. Zapjevale su se dvije strofe *Lijepa naša domovino*, a zatim se pjevao *Istrane dragi*. Odjekivala je rodoljubna pjesma (Pučki prijatelj 1913c, 2).

Dana 23. studenoga 1913. nakon svete mise Društvo je održalo zabavu, koju su posjetili mještani, ali i gosti iz Pazina. Vrijedno je spomenuti da su se na samoj zabavi na tomboli za nagradu dijelile korisne potrepštine (sita, lopate, pile, kosiri i dr.), ali i knjige *Almanah N. G. Lurdske, Danica* itd. (Pučki prijatelj 1913d, 3).

Pučki prijatelj u veljači 1914. donosi zapisnik s 2. redovite glavne skupštine Hrvatskog katoličkog omladinskog društva „Seljačka zora“. Skupština se, naravno, održala u prostorima Hrvatske čitaonice u Sv. Petru, a prisutne je pozdravio najprije predsjednik Čitaonice i počasni član spomenutog omladinskog društva Liberat Sloković, a zatim i predsjednik omladinskoga društva „Seljačka zora“ Srećko Job. Nakon pozdravnoga govora uslijedilo je tajničko izvješće te je spomenuta i glavna svrha njihova društva, „da dađe svojim članovima što više poučnih predavanja“. Društvo je te godine imalo 32 člana, priredili su 15 predavanja iz raznih struka, četiri krasna predavanja te dvije zabave, u suradnji s Hrvatskom čitaonicom. Iz izvješća saznajemo da je Društvo imalo predsjednika, potpredsjednika, tajnika, blagajnika – knjižničara, odbornike i revizore. Knjižničar Joso Lazarić istaknuo je važnost knjižnice riječima „Dobra knjiga jest dobar prijatelj“ (Pučki prijatelj 1914a, 1-2).

4. 4. Publikacije dostupne u Čitaonici

Jakov Jelinčić navodi da je knjižnica Čitaonice 1910. godine imala čak „126 komada različitog štiva“, iako uz to istovremeno navodi i poražavajući podatak da posljednje tri godine nije nitko ništa čitao (Jelinčić 1989).

Slijedi popis naslova koji se spominju u Knjizi članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi:¹⁵

1. Viktor Car Emin, Na uzburkanom moru, 1894. (kupljena 20. ožujka 1895.; 50 nč.)
2. Joseph Spillmann, Marijina djeca : pripovjest s Kavkaza / preveo Zbor duhovne mladeži hrvatske u Gorici, 1897. (kupljena 6. veljače 1898.; 35 nč.)
3. Antun Zidarić, Kratak nauk istarskim vinogradarom kako im valja saditi i ciepići američku lozu : sa slikami, 1898. (kupljena 9. srpnja 1899.; 5 nč.)

15 Knjige se u Knjizi članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi navode kronološki prema redoslijedu nabave, uz ostale izdatke (pretplate na časopise i novine i ostale tekuće troškove).

4. sedam knjižnica – šaloigre (kupljene 7. siječnja i 5. veljače 1904.; 80 para¹⁶ za 6 knjižica te 50 para za šaloigru „Tko je sluga“)
5. Novi izborni zakon za Sabor Istre, 1908. (kupljen 20. srpnja 1908.; 1 kruna)
6. Knjižica Sieno...¹⁷ (nastavak nerazumljiv; kupljena 12. rujna 1908.; 15 para)
7. Zgodno štivo¹⁸ (kupljena 20. prosinca 1908.; 1 kruna i 40 para)
8. Muka Isusova (kupljena 19. ožujka 1910.; 1 kruna); reklama za knjigu objavljena je u *Pučkom prijatelju* (Slika 6)¹⁹
9. Novi pčelar (kupljena 24. svibnja 1910.; 2 krune i 85 para)
10. Zbirka zakona (kupljena 4. siječnja 1912.; 2 krune i 33 para)
11. Fran Škarpa, Dva poučno-uzgojna pravca (kupljena 1. veljače 1912.; 50 para) i
12. Pravica vpoklicancev v vojno službovanje in njih družin (kupljena 20. studenoga 1915.; 74 para).

Muka Isusova. Tako se zove knjiga, što ju je napisao i dao štampati profesor zagrebačkog sveučilišta dr. Rudolf Vimer, te se sada rasprodaje po knjižarama za samu jednu krunu. Tko ikako može, neka naruči ovu zlatnu knjigu, i bit će zadovoljan. Pisac je proboravio čitavu godinu dana u svetoj zemlji, gdje je proučavao prilike, a onda na temelju toga, i na temelju knjiga napisanih od učenih ljudi, osobito svetih otaca, sastavio je svoju knjigu, koja je biser sadanje hrvatske književnosti. Premda ova knjiga dokazuje veliku učenu spremu pisca, to je tako na pučku napisana, da je može s uspjehom čitati i seljak. Kupi i čitaj!

Slika 6. Reklama za knjigu „Muka Isusova“

Pučki prijatelj je u studenome 1908. u oglasnom prostoru, naslovljenome *Primismo i oglašujemo* (Pučki prijatelj 1908, 8), objavio reklamu za *Zgodno štivo*, koje je bilo u knjižničnom fondu supetarske Čitaonice iste godine kada je objavljeno (Slika 7).²⁰

Primismo i oglašujemo:

»Zgodno štivo prigodom 60godišnjice slavnoga vladanja Nj. c. i kr. ap. Veličanstva Frana Josipa I.« Izdalo hrv. učiteljsko društvo »Narodna Prosvjeta« u Pazinu. Tiskom Krmpotića u Puli izašla je krasno opremljena knjiga od 146 str. velikog formata, urešena sa 17 lijepih slika. Knjigu je napisao društveni predsjednik Josip Bačić; zapada K 1.40 te je vrijedna preporuke za svakoga, osobito za nagradu valjanom školskoj mladeži. U njoj je opisana ne samo slavna vladavina Nj. Veličanstva nego je ocrтана i povijest starija i novija našeg hrv. naroda u Istri.

Slika 7. Reklama za knjigu „Zgodno štivo“

- 16 Kruna je, nakon prijelaznoga razdoblja od osam godina, 1900. godine postala službenom valutom Austro-Ugarske Monarhije. Dijeli se na stotinu helera ili filira. U izvoru se za termin heler navodi termin „para“ (Kolar-Dimitrijević 2013, 124).
- 17 Te je godine, prema online katalogu NSK, u Zagrebu objavljena knjižica pučkih predavanja „Sijeno na oranici“ Dragana Turka.
- 18 Godine 1908. u listu *Pučki prijatelj* reklamirala se nova knjiga Josipa Bačića pod naslovom »Zgodno štivo prigodom šezdeset-godišnjice slavnog vladanja c. i kr. apoštolskog veličanstva Frana Josip I.«, izdano u Pazinu 1908. godine po istoj cijeni od 1.40 K koja je navedena i u izvoru (Pučki prijatelj 1908, 8).
- 19 Pučki prijatelj. br. 5, 20. veljače 1910., 7.
- 20 Pučki prijatelj, br. 33, 30. studenoga 1908., 8.

Među knjigama posebno se ističe pripovijetka *Na uzburkanom moru* V. C. Emina. Pisac je spomenuto djelo prvo objavio u nastavcima u *Našoj slozi* 1894. kao podlistak, a nakon toga je u Trstu tiskana kao zasebna knjižica. Sam autor u uvodu u ovu kraću pripovijetku navodi da je djelo pisano po istinitom događaju i da prati brodolom barke „Unione“, koju on u svome djelu zove „Zajednica“. Pripovijetka obiluje opisima mora i života pomoraca (Naša sloga 1894). Uz navedene knjige, supetarska je Čitaonica bila pretplaćena i na 36 časopisa i novina, a iz sačuvane Knjige članova, u kojoj se u nastavku navodi i lista izdataka, kupnji i pretplata, i sačuvanih zapisnika, vidimo koje su novine i časopisi bili dostupni članovima Čitaonice te njihovim obiteljima (Tablica 1).²¹ Među njima posebno mjesto zauzima upravo *Naša sloga* bez koje, kako navode članovi društva, ne smije djelovati nijedno narodno društvo (Jelinčić 1993, 71). Osim *Naše sloge*, članovima su bila dostupna izdanja Matice hrvatske i Društva svetog Jeronima te molitvenik Jurja Dobrile *Otče, budi volja tvoja* (Milotić 2013, 223). Na popisu dostupnih publikacija prevladavaju vjerski, gospodarski i politički listovi, a najmanje je humorističnih.

Tablica 1. Popis časopisa/novina Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi

	Naziv časopisa/novina	Opis časopisa/novina	Mjesto izdavanja	Pretplata Hrvatske čitaonice za godinu
1.	Adriatische Post	njemački list	Gorica i Pula	1899.
2.	Almanah Naša Gospa Lurdska	vjerski list	/	1915.
3.	Brivec (1891. – 1902.)	humoristični slovenski list	Trst	1900.
4.	Čirilo-metodski koledar	kalendar s potpunom koledarskom opremom, priručnikom, poslovnim i drugim potrebitim uputama i s obilnim književnim prilogom i slikama	Zagreb	1907.
5.	Il diritto croato – mijenja naslov u: Il pensiero slavo (1888. – 1894.)	hrvatski politički tjednik na talijanskom jeziku	Pula	/
6.	Dom i sviet (1888. – 1923.)	ilustrirani list za zabavu, pouku i vijesti o dnevnih događanjima, javnom i društvenom životu, umjetnosti i znanosti, trgovini i obrtu, glazbi, kazalištu i modi	Zagreb	1895. 1899. – 1903.
7.	Danica (1870.)	katolički kalendar	Zagreb	1901. 1910.
8.	Domoljub (1888. – 1944.)	slovenski poučni i zabavni list	Ljubljana	1910. – 1915.
9.	Edinost (1876. – 1928.)	slovenski politički list	Trst	/
10.	Glasnik Presvetoga Srca Isusova (1892. – 1932.)	vjerski časopis	Zagreb	1896. – 1904. 1906. – 1907.
11.	Glasnik sv. Josipa (od 1873.)	vjerski list	Zagreb	1896. 1897.
12.	Goriška straža (1918. – 1928.)	slovenski list	Gorica	1920.
13.	Gospina krunica	glasnik dominikanaca	Zagreb	1897. – 1901.

21 Podatci o godinama izlaženja te opis novina i časopisa preuzet je s portala „Stare hrvatske novine“: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Library.aspx>, Digitalne knjižnice Slovenije: <https://www.dlib.si/>, na stranicama Hrvatskog knjižničarskoga društva: <https://www.hkdrustvo.hr/clanovi/tmp/novine/novine.htm>, kataloga Knjižnica grada Zagreba i internetskih stranica Istarske enciklopedije: <http://istra.lzmk.hr/projekt.aspx>.

	Naziv časopisa/novina	Opis časopisa/novina	Mjesto izdavanja	Pretplata Hrvatske čitaonice za godinu
14.	Gospodarski vjestnik (1908. – 1917.)	gospodarski list	Zadar	1910. – 1914.
15.	Gospodarski i vinogradski koledar	gospodarski kalendar	Zadar	1910. – 1914.
16.	Hrvatska (1884. – 1898.)	časopis za pouku i zabavu, za zdravu prosvjetu, za hrvatski jezik	Zadar	/
17.	Hrvatska zastava istine (1910. – 1914.)	pučke novine	Zagreb	1914.
18.	Hrvatski kondoter	/	/	1908.
19.	Hrvatski narodni kalendar	/	Zagreb	1914.
20.	Hrvatski vojnički koledar	vojni list za pripadnike oružane moći, aktivne vojnike, pričuvnike i domobrance	/	1903. 1912. 1913.
21.	Istina (1885. – ?)	glasnik dominikanaca	Zadar	1908. – 1912.
22.	Katolička Dalmacija (1870. – 1898.)	vjersko-političke novine	Zadar	1895.
23.	Kmetovalec (1884. – 1944.)	slovenski poljoprivredni list	Ljubljana	1904. 1911. – 1914.
24.	Koledar Jorgovan (1906. – ?)	prvi đački kalendar u Istri s beletrističkim prilogima	Pula	1907.
25.	Koledar Srca Isusova i Marijina (1905. – 1944.)	kalendar	Zagreb	1908. – 1912.
26.	Koledar Zvonimir (1884. – 1924.)	hrvatski ilustrirani koledar : ujedno uredovnik, poslovnik i zabavnik za prostu godinu	Zagreb	1904.
27.	Koledar Zvekan	šaljivi kalendar	Zagreb	1904.
28.	Mladost ²² (1910. – 1914.)	list za radničku i seljačku mladež	Zadar	1912.
29.	Naša sloga (1870. – 1915.)	poučni, gospodarski i politički list	Trst Pula	1894. – 1904. 1907. 1909. – 1914.
30.	Obzor	neovisni politički dnevni list	Zagreb	/
31.	Pratika	slovenski kalendar	/	1902.
32.	Prijatelj naroda	politički list	Zagreb	1906. – 1907. 1909. – 1915.
33.	Pučki list (1891. – 1922.)	hrvatski dvotjednik	Split	1895. – 1903. 1907. – 1909.
34.	Pučki prijatelj (1899. – 1929.)	glasilo hrv. katoličkog pokreta u Istri	Krk Pazin Trst	1904. 1907. – 1911.
35.	Riečki glasnik (1905. – 1922.)	glasilo Riječke jugoslavenske stranke	Rijeka	1911. 1912.
36.	Zvekan (1890. – 1903.)	humoristički list	Zagreb	1895. 1899. – 1903.

22 Podatak da se list Mladost čitao u Hrvatskoj čitaonici saznajemo iz dopisa objavljenog u Pučkom prijatelju dana 10. listopada 1912. (Pučki prijatelj 1912)

4. 5. Franjo Lazar i njegovi nasljednici

U travnju 1889., mjesec dana prije svečanog otvorenja supetarske Čitaonice, odabran je njezin prvi predsjednik, mjesni župnik Franjo Lazar. Početkom 1891. župnik saziva sjednicu sa samo jednom točkom na dnevnome redu: vijećanje „Kako da se sagradi društvena kuća“.²³ Te je godine župnik Lazar pozvao čitaoničare, a posebno zidare, da pomognu u gradnji novoga prostora za Hrvatsku čitaonicu. Zamolio je članove da daju novčić ili forintu, koliko tko može, a zidare je zamolio da pomognu pri samoj gradnji. Predsjednik Lazar ne imenuje zidare, ali naglašava da ih je čak deset. Odmah se pokrenulo i pitanje zemljišta te je odlučeno da će se Općinu zamoliti da pokloni općinsko zemljište koje se nalazilo odmah do općinskoga trga, a u slučaju prestanka rada Čitaonice društveni bi dom pripao Općini. Formiran je i Odbor za sakupljanje milodara za gradnju „Narodnoga doma“, a članovi su bili: župnik Franjo Lazar, Petar Bolonić, Zdravko Banovac te Šime Macuka, Josip Klemen i Frane Ujčić. Članovi su obećali da će sakupiti 214 forinti, a sam predsjednik F. Lazar izdvojiti će čak 50 forinti (Jelinčić 1989, 5-6).

Dana 1. srpnja 1893. umire župnik i predsjednik Franjo Lazar u 63. godini života. Spomen njegove smrti nalazimo u listu *Naša sloga* u javnoj zahvali svima koji su ga došli ispratiti do „hladnoga groba“. Prvoga predsjednika Hrvatske čitaonice ispratio je mon. Josip Orbančić iz Pazina, „uz učestvovanje 22 svećenika svjetovnih i redovnih, te liepi broj odlične gospode“ (Naša sloga 1893, 4). Nakon njegove smrti ulogu predsjednika preuzeo je tajnik Matej Lazarić, do prve sjednice 17. prosinca 1893. godine. Na toj je sjednici izabran novi predsjednik, supetarski župnik Liberat Sloković. On je ostao predsjednik do samoga kraja djelovanja Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi (Jelinčić 1989, 8).

Na temelju sačuvanih zapisnika Hrvatske čitaonice možemo ustvrditi tko je od početne 1889. godine pa do samoga kraja djelovanja Čitaonice djelovao u upravi Društva, tj. Odboru kao predsjednik, tajnik te blagajnik. Ono što je interesantno jest činjenica da se u nekim publikacijama ne spominje župnik Franjo Lazar kao prvi predsjednik, iako je on to zasigurno bio, o čemu svjedoči *Naša sloga*, a i sami zapisnici Društva. Moguće je pojašnjenje to što se župnik Lazar (kao ni Mijo Buršić) ne spominju na listi članova Čitaonice koja se čuva u Župnome uredu u Sv. Petru u Šumi.²⁴ Na mjesto tajnika, nakon Mateja Lazarića, dolaze nadučilatelj Petar Bolonić i Josip Macuka (tajnik od 20. veljače 1910.). Prvi je blagajnik bio Mijo Buršić, a 30. studenoga 1891. nasljeđuje ga nadučilatelj Petar Bolonić, koji je te godine primljen u članstvo. Nakon nadučilatelja Bolonića funkciju preuzima Antun Banko, 1893. godine, a 1896. godine na toj se funkciji već spominje novi blagajnik, učitelj Vinko Zidarić, koji je članom postao tri godine ranije, 1893. Nemamo podatak koje je godine izabran na tu funkciju, ali znamo da je to razdoblje između 1895. i 1896. Naime, sredinom 1895. ponovno je izabran Antun Banko, a Zidarić se kao tajnik spominje sredinom 1896. Nakon sjednice održane 20. veljače 1910. odabran je novi blagajnik – Matko Lazarić. Do 1913. nije bilo promjena te su trojica izabranih do toga datuma ponovno potvrđeni (L. Sloković, J. Macuka i M. Lazarić), no nakon te godine više nemamo sačuvanih zapisa. Posljednji je sačuvani zapisnik od dana 9. veljače 1913. godine (Jelinčić 1989, 8).

Dana 1. lipnja 1914. Hrvatska čitaonica u Sv. Petru u Šumi slavila je 25 godina od svoga osni-

23 Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja (1891), dok 897-91 (22. 1. 1891.), kutija 55.

24 Znamo da je Čitaonica sigurno djelovala do 1920. godine jer se do te godine uplatila članarina (Jelinčić 1989, 8).

vanja. Za tu je priliku, kako je objavljeno u *Pučkom prijatelju*, na programu bio i Šenoin *Klevetnikom Hrvatske* te uobičajena glazba, recitacije i tombola. U pozivu na zabavu napomenuto je da vrijede posebne cijene za gospodu, 1 kruna, te za seljake, 30 para (Pučki prijatelj 1914b, 2). Posjetitelji će na zabavu moći doći i brzovolakom iz Trsta (Pučki prijatelj 1914c, 3). Sama proslava održala se u ponedjeljak, a iako je cijeloga dana padala kiša, to goste nije spriječilo u obilježavanju ove godišnjice te su došli iz dalekih krajeva. Zabava je ipak donijela i neke novosti. Naime, dotada su na takvim svečanostima prevladavale šale, kako bi se posjetitelji što više zabavili. Na ovoj se godišnjici izvodila poučna tragedija *Izgubljeni sin*, a gledatelji su bili oduševljeni izborom te su napeto pratili dramu. Kako u *Pučkome prijatelju* izvještava „učesnik“, okupljene je posebno dirnulo pjevanje te deklamacija Šenoina djela u interpretaciji mladića Frana Josipa Turčinovića. Posebno su bile ponosne majke, što su baš njihovi sinovi članovi Čitaonice te su komentirale: „A ma baš mi je drago, da su mi djeca u društvu u čitaonici. Ta eto, kako lijepo znadu i igrati.“ Na svečanoj se obljetnici odigrala i tombola, a organizatori su posebno pazili da odaberu neke korisne nagrade pa su darovi ustvari bili praktični predmeti za seljake (Pučki prijatelj 1914d, 3).

O godišnjici piše i *Naša sloga* 10. lipnja 1914. napomenuvši da je tadašnji predsjednik velečasni Liberat Sloković održao pozdravni govor u kojem se prisjetio teških „početaka kada je još naš narod spavao“, ali je tadašnji župnik Franjo Lazar počeo okupljati ljude i upućivati ih da bi, naposljetku, osnovao društvo, tj. Hrvatsku čitaonicu. Za vrijeme govora iznad je pozornice stajala fotografija bivšeg predsjednika Franje Lazara. U svom je govoru Sloković posebno zahvalio mjesnom nadučitelju koji je uvijek bavao točke i pjevački zbor (Naša sloga 1914, 4). Godine 1922. podijelila se građa iz Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi te se time gubi njezin trag. Naime, te je godine supetarski župnik i predsjednik Čitaonice Liberat Sloković, koji je na toj poziciji bio dugi niz godina, čitaoničku građu podijelio među članovima, u strahu da će se Talijani okomiti na čitaonice (Bratulić 1989, 32).

5. Zaključak

Iako se na temelju sačuvanih dokumenata Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi ne može u cijelosti rekonstruirati rad društva, ipak nam prikazuje djelić kulturnog života stanovništva i utjecaj Čitaonice. Pokrenuta je Čitaonica imala velik utjecaj na kulturni i društveni život Sv. Petra u Šumi od njezina pokretanja 1889. godine.

Tijekom svog tridesetogodišnjeg djelovanja Čitaonica je bila mjesto na kojem su se čitale knjige i novine, organizirala razna večernja druženja i zabave, uz igraće karte te pratnju tradicionalnih glazbenih instrumenata, održavala sportska druženja uz izgrađeno boćalište, raznolika javna predavanja i druge aktivnosti na kojima su aktivno sudjelovali članovi iz Sv. Petra u Šumi i okolnih mjesta.

Od stotinjak popisanih članova, koliko ih je ukupno bilo do samoga kraja djelovanja Čitaonice, za većinu se navodi i zanimanje. Iako se u Statutu navodi da su u društvo dobrodošli i muškarci i žene, pod uvjetom da se u društvenom životu vladaju pristojno i u skladu sa svojim zanimanjem, među članovima se spominju samo dvije žene, i to učiteljice Ljubica Žic i Ana Češćut. One se spominju i u zapisima s održanih zabava kao organizatorice kulturnih aktivnosti lokalnih čitaonica.

Godine 1910. Čitaonica je raspolagala sa 126 primjeraka publikacija različitog sadržaja, a u

samoj knjižici navodi se kupnja te plaćeni iznos za 12 naslova. Među njima se posebno ističe poznati književnik Viktor Car Emin i njegova pripovijetka *Na uzburkanom moru*, djelo koje je autor prvo objavio u nastavcima u *Našoj slozi* 1894. kao podlistak, a nakon toga je u Trstu tiskana kao zasebna knjižica. Uz spomenute knjige, supetarska je Čitaonica bila pretplaćena na 36 naslova časopisa i novina. Posebno mjesto zauzima upravo poučni, gospodarski i politički list *Naša sloga* bez kojeg, kako navode članovi društva, ne smije djelovati nijedno narodno društvo.

Hrvatska je čitaonica u Sv. Petru u Šumi za središnju Istru bila treća osnovana čitaonica, nakon Lindara i Gračišća. Ono po čemu se izdvaja od ostalih čitaonica središnje Istre jest sačuvana izvorna građa na temelju koje se može djelomično rekonstruirati rad i djelovanje društva. Dvije dragocjene knjižice / male bilježnice danas čuva pavlinski red u Župnome uredu u Sv. Petru u Šumi.

Nesumnjivo je da je djelovanje Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi, ali i ostalih istarskih čitaonica, od velikog povijesnog značaja za narodni preporod u Istri. Upravo je njihova nepresušna borba za osnivanjem i poticanjem rada hrvatskih čitaonica doprinijela očuvanju hrvatske kulturne baštine u Istri.

Literatura

- Bratulić, Josip. 1989. „Pogled u povijest Supetarščine...” U *Sv. Petar u Šumi nekad i danas*, urednici Mario Bratulić i Ladislav Turčinović, 5–32. Sveti Petar u Šumi: MZ Sv. Petar u Šumi – Omladinski klub Sv. Petar u Šumi.
- C. K. Statistička centralna komisija. 1894. *Special-Orts-Repertorium des österreichisch-illyrischen Küstenlandes = Repertorio speciale dei luoghi nal litorale austro-illirico = Specialni repertorij krajev na avstrijsko-ilirskom Primorju = Posebni popis mjesta u avstro-ilirskom Primorju*. Wien: Alfred Hölder; K. U. K. Hof – und Universitäts Buchhändler. <https://hdl.handle.net/11686/file417>
- Crljenko, Branimir. 1996. „Hrvatske čitaonice srednje Istre.” U *Lindarski zbornik: zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 110. obljetnice osnutka Hrvatske čitaonice u Lindaru*, glavni urednik Josip Šiklič, 37-49. Pazin: Koordinacija istarskih ogranka Matice hrvatske.
- Crljenko, Branimir. 1999. „Hrvatska čitaonica u Pazinu.” U *Pazin u drugoj polovini 19. i početkom 20. stoljeća: zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 100. obljetnice utemeljenja Hrvatske čitaonice u Pazinu*, glavni urednik Josip Šiklič, 107-129. Pazin: Skupština udruga Matice hrvatske istarske županije.
- Crljenko, Branimir. 2020. *Hrvatske čitaonice preporodne Istre: žarišta kulturnog i nacionalnog preporoda*. Rovinj: HDK [i.e. Hrvatsko kulturno društvo] Franjo Glavinić.
- Cukrov, Ante. 2001. *Između obrazovanja i denacionalizacije, Lega Nazionale i njezine škole u Istri krajem 19. i početkom 20. stoljeća*. Pula: C.A.S.H.
- Dabo, Mihovil. 2017. „Za kmetske prste: Juraj Dobrila i širenje pisane riječi.” *Problemi sjevernog Jadrana* 16: 65-78.
- Dobrić, Bruno. 2003. *Kultura čitanja i nacionalni pokreti: čitalačka društva i knjižnice u Puli u drugoj polovici 19. i prvoj polovici 20. stoljeća*. Pula: C.A.S.H.
- Gross, Mirjana. 1970. „Značaj prvih deset godišta Naše Sloge kao preporodnog lista.” U *Zbornik Pazinski memorijal: Sv. 2*, 39-59. Pazin: Katedra Čakavskoga sabor.
- Hebrang Grgić, Ivana. 2018. *Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Hrvatska enciklopedija*. 2021. s.v. „Rapalski ugovor.” Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 27. veljače 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51831>
- Hrvatski jezični portal*. n. d. „Čitaonica.” Pristupljeno 20. kolovoza 2020. <https://hjp.znanje>.

hr/index.php?show=search

Hrvatski jezični portal. n. d. „Šarenjak.“ Pristupljeno 20. kolovoza 2020. <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

Jakovljević, B. 1978. „120 godina osnovne škole u Sv. Petru u Šumi.“ U *Sv. Petar u Šumi: Supetarština jučer, danas, sutra*, urednik Mario Kalčić, 7-23. Pula: Otokar Keršovani.

Jelinčić, Jakov. 1989. „100. godišnjica osnivanja „Hrvatske čitaonice“ u Sv. Petru u Šumi.“ *Vijesti Društva bibliotekara Istre* 8, br.10: 2-13.

Jelinčić, Jakov. 1993. „Hrvatska čitaonica u Sv. Petru u Šumi.“ U *Hrvatska čitaonička društva u Istri u 19. i početkom 20. stoljeća*, priredio Bruno Dobrić, 69-76. Pula : Društvo bibliotekara Istre. Pazin : IKD „Juraj Dobrila“.

Kolar-Dimitrijević, Mira. 2013. *Povijest novca u Hrvatskoj od 1527. do 1941. godine*. Zagreb: Hrvatska narodna banka.

Matoš, Antun Gustav. 1973. *Feljtoni, impresije, članci: Sabrana djela Antuna Gustava Matoša: (1873-1914-1973): sv. 15*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Milanović, Božo. 1967. *Hrvatski narodni preporod u Istri: Knjiga I*. Pazin: Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.

Milotić, Ivan. 2013. „Potpore biskupa Josipa Jurja Strossmayera čitaonicama i narodnjačkom pokretu u Istri (Građa Dijecezanskog arhiva u Đakovu).“ *Vjesnik Istarskog arhiva* 20: 209-27.

Šepić, Dragovan. 1981. „O procesu integracije hrvatske nacije u Istri.“ U *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, uredila Mirjana Gross, 251-81. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

Šetić, Nevio. 1993. „O integraciji, odnosno nastanku suvremene hrvatske nacije u Istri.“ U *Hrvatska čitaonička društva u Istri u 19. i početkom 20. stoljeća*, priredio Bruno Dobrić, 7-18. Pula: Društvo bibliotekara Istre; Pazin: IKD „Juraj Dobrila“.

Stipčević, Aleksandar. 2006. *Povijest knjige*. Zagreb: Matica hrvatska.

Izvori

Novine

List „Naša sloga“ - Stare hrvatske novine, portal digitaliziranih novina. Pristupljeno 13. kolovoza 2021. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=b455c4eb-1be6-456f-a78b-6448899f00d0>

Naša sloga. 1870a. br. 1, 1. lipnja 1870.

Naša sloga. 1870b. br. 2, 16. lipnja 1870.

Naša sloga. 1870c. br. 13, 1. prosinca 1870.

Naša sloga. 1871. br. 3, 1. veljače 1871.

Naša sloga. 1889a. br. 20, 16. svibnja 1889.

Naša sloga. 1889b. br. 21, 23. svibnja 1889.

Naša sloga. 1889c. br. 22, 30. svibnja 1889.

Naša sloga. 1893. br. 27, 6. srpnja 1893.

Naša sloga. 1894. br. 30, 26. srpnja 1894.

Naša sloga. 1903. br. 9, 26. veljače 1903.

Naša sloga. 1914. br. 18, 10. lipnja 1914.

List „Pučki prijatelj“ - Stare hrvatske novine, portal digitaliziranih novina. Pristupljeno 13. kolovoza 2021. <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=08633843-e13a-46ef-8db5-071f6dc01755>

Pučki prijatelj. 1908. br. 33, 30. studenoga 1908.

Pučki prijatelj. 1911. br. 26, 20. rujna 1911.

Pučki prijatelj. 1912. br. 28, 10. listopada 1912.

Pučki prijatelj. 1913a. br. 46, 20. studenoga 1913.

Pučki prijatelj. 1913b. br. 1, 9. siječnja 1913.

Pučki prijatelj. 1913c. br. 29, 24. srpnja 1913.

Pučki prijatelj. 1913d. br. 47, 27. studenoga 1913.

Pučki prijatelj. 1914a. br. 6, 12. veljače 1914.

Pučki prijatelj. 1914b. br. 20, 21. svibnja 1914.

Pučki prijatelj. 1914c. br. 21, 28. svibnja 1914.

Pučki prijatelj. 1914d. br. 22, 4. lipnja 1914.

Arhivski izvori

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3138-89 (24. 3. 1889.), kutija 52.

Državni arhiv u Pazinu, HR-DAPA-27, KOTARSKO POGLAVARSTVO (KAPETANAT) U PAZINU (1868 – 1918), I/8, Udruženja, kazališta, povlastice (1889), dok 3516-89 (25. 4. 1889.), kutija 52.

Knjiga članova, izdataka i primitaka Hrvatske čitaonice u Sv. Petru u Šumi, Župni ured Sv. Petra u Šumi, br. 9.10.

Abstract

Croatian Readers' Societies of Central Istria at the turn of the 19th and the 20th Century: Croatian Reading Room in Sv. Petar u Šumi

Purpose. The aim of the paper is to present the historical development of the reading movement in Istria in the second half of the 19th and the first half of the 20th century, with emphasis on the reading societies of Central Istria on the example of the Croatian reading room in Sv. Petar u Šumi.

Approach/methodology. The research of the reading movement was based on the analysis of the content of archival material and publications: the original records and other documents of the Croatian Reading Room in Sv. Petar u Šumi, which are located in the Parish Office, the material of the Historic Archive in Pazin and the texts published in the newspapers *Naša sloga* and *Pučki prijatelji*.

Findings. The first part of the paper gives an overview of the history of the reading movement in Istria in the second half of the 19th and the first half of the 20th century. The second part reflects on the establishment of reading societies in Central Istria, with a special overview of the Croatian Reading Room in Sv. Petar u Šumi. Although most of the reading rooms of the National Revival period have no preserved original materials, the activities of the Croatian Reading Room in Sv. Petar u Šumi can be reconstructed on the basis of the preserved sources. This paper provides an overview of the establishment of the Reading Room, describes the conditions and types of membership and provides the lists of acquired publications. It also gives the historical and political context of the Reading Room.

Originality. The paper contributes to determining the basic features of the development of the reading movement in Central Istria in the second half of the 19th and the first half of the 20th century. New insights are brought on the work of the Croatian Reading Room in Sveti Petar u Šumi. In addition, some factual errors that were repeated in secondary sources have been corrected, too.

KEYWORDS: reading room, reading movement, reading societies, Central Istria, Sv. Petar u Šumi